

DE HELD VAN JEMAPPES

De Engelsche korporaal Charles Alfred Jarv's, van de 57th Field Company Royal Engineers, werkte, op 28 Augustus 1914, gedurende 1 1/2 uur, aan de vernietiging van een brug te Jemappes, zulks onder een hevig vuur van den vijand. Eerst waren enkele soldaten bij hem, maar deze zond hij weg, om alleen de levensgevaarlijke taak te volbrengen.

omdat de een of de ander een geheimzinnig licht gezien, een mysterieus geronk had gehoord. Een vreemde kleur van een jas, een klak die wat Duitsch leek, een dwaze vraag, het was genoeg, niet alleen om door een burgerwacht, een agent of zelfs een boy-scout opgeleid te worden, doch ook om een flink pak slaag te krijgen van heetgebakerde vaderlanders.

Later is het gebleken, dat de echte spionnen hun slag sloegen, zonder zich te laten grijpen, al werd er nu en dan wel een ware gepakt. Op 't fort Ste-Marie heeft men er een gefusilleerd, een Duitscher, die tot taak had de kust in 't oog te houden, om na te gaan of er ook Engelschen landden.

't Was een kerel met durf, wij moeten het toegeven. De bewijzen getuigden tegen hem, en hij bekende. Voor zijn laatste oogenblikken schreef

hij naar zijn gezin. Hij kreeg geestelijke hulp van den later zoo berucht geworden Domela Nieuwenhuis (van Gent), die hem in zijn dagboek als een held beschreef!

Die Duitscher kwam een vreedzaam volk verraden, welks gastvrijheid hij vroeger misschien genoten had.

Om die spionage tegen te gaan, nam de militaire overheid maatregelen tegen het druk bezoek aan Antwerpen. Passen werden geëischt en menig familielid moest voortaan te Nieuwkerke-Waas rechtsomkeert maken.

De menschen begrepen de bedoeling van die bevelen niet altijd, en kwamen op tegen wat ze noemden de onbarmhartigheid der « hooge koppen », die nog niet wilden toelaten de soldaten te bezoeken en hen van 't noodige te voorzien.

De veranderingen wisselden zich dikwijls af,

en eigenlijk wist men nooit recht, hoe men Antwerpen betreden of verlaten mocht.

't Gebeurde dat menschen der omliggende dorpen, die naar huis wilden gaan, uren lang aan 't bureel der Kipdorpsvest stonden te wachten, om een « stempel » op hun pas te bekomen.

Eensklaps klonk het: « Er is geen stempel meer noodig! » De menigte rende naar de Middenstatie om te vertrekken. Maar daar weigerden gendarmen den toegang tot de loketten, omdat de reizigers den bewusten « stempel » niet bezaten.

« 't Is niet meer noodig! » riep men op beslissen toon.

« Wij hebben onze orders! » klonk het terug.

Zoo werd men heen en weer gestuurd. Maar de echte spionnen hadden alle mogelijke passen en stempels, want Duitschland was in het vak van bespieding geheel thuis.

Zoo bereidde Antwerpen zich op een belegering voor. Maar alvorens de vijand de veste aantasten zou, deed het leger eenige uitvallen.

XXXII.

IN HET LAND VAN CHARLEROI.

Op Vrijdag 21 Augustus drongen een 25-tal ruiters Charleroi binnen.

De burgers hielden hen voor Engelschen en juichten ze toe.

Maar Fransche soldaten herkenden de vijanden en namen ze onder vuur. De Duitschers vluchtten terug, met achterlating van eenige gewonden en dooden.

Generaal Sir H. Smith-Dorrien.

Puin te Charleroi.

's Namiddags verscheen een taube boven de stad.

Dit waren de voorboden dus der nadering van den vijand.

Om 6 uur 's avonds werd de burgerwacht ontbonden.

In den nacht zag men den rossen brandgloed, want de vijand had weer den rooden haan doen kraaien, ditmaal te Gosselies, Lodelinsart en Jumez.

Groote massa's troepen verzamelden zich ten Noorden der stad. 's Zaterdag's morgens, omstreeks half-negen, vielen eenige granaten in de stad, meestal in de nabijheid der Zuidstatie.

De Duitschers rukten aan en weldra werd er gevochten, ofschoon de Franschen niet lang weerstand boden. Zij trokken zich terug.

De Duitschers stichtten nu ook brand te Charleroi, en wel in de rue du Grand-Central en op den boulevard Audent; 160 woningen stonden weldra in lichte laaie. Ofschoon de Franschen de stad verlaten hadden, bleven de Duitschers schieten, nog uren lang.

Het officieel verslag meldt:

« Op het grondgebied van de stad Charleroi zijn 160 huizen afgebrand, rue du Grand-Central, route de Mons en boulevard Audent, de schoonste straten van de stad.

Het afbranden is stelselmatig, op bevel van Duitsche officieren, gebeurd.

Inwoners van de stad, o.a. Drs Coton en Ponthière — deze laatste droeg den armband van het Roode Kruis —, zijn door de troepen meegenomen en gedwongen voor hen uit te gaan.

Een veertigtal inwoners zijn omgekomen. Sommigen zijn levend verbrand in hunne huizen of verstikt in de kelders, waar zij zich verschoold

Generaal Sir Douglas Haig.

hadden. Anderen zijn neergeschoten, terwijl zij trachtten uit hun brandende huizen te ontsnappen. »

's Zondags — den morgen van den massaanval — trokken de Duitschers ten Zuiden van Charleroi over de Samber en verdeelden ze zich in twee kolonnen. Een volgde den weg van Beaumont en een andere dien van Couillet—Philippeville.

Tusschen Bomerée en Gozée in Tusschen-Samber-en-Maas dus; bestookten de Fransen deze troepen, om den terugtocht hunner legers te dekken, en brachten den vijand nog zware verliezen toe.

Een ander korps richtte zich uit Anderlues naar Thuin, waar het eveneens op de Franschen botste.

Op het belfort wapperde de Belgische vlag. De vijand schoot er een granaat heen en beschadigde den ouden toren.

Weer andere troepen rukten uit Lobbes op. De Franschen weken en lieten 20 dooden en 10 gevangenen achter. Deze gevangenen werden

met burgers, waarvan er een de Duitsche moordwoede ten offer viel, in de oude Romaansche kerk opgesloten.

Ook aan de andere zijde van Charleroi ontbrandde de strijd.

Te Aiseau was deze zeer hevig. De Duitschers dreven burgers voor hun rangen en fusilleerden er enkelen. Ze maakten ook Fransche gewonden af. Vier dagen lang lieten ze hun gesneuvelde tegenstanders op de velden en wegen liggen, opdat de volgende troepen de lijken zouden zien. Vele dooden werden beroofd. Eindelijk mochten de burgers hen ter aarde bestellen.

Dien Zaterdag 22 Augustus kwamen de Duitschers ook te Monceau-sur-Sambre. De voorhoede, uit uhlanen bestaande, werd door Fransche soldaten aangevallen. Een zestigtal uhlanen werden gewond en naar Courcelles gevoerd.

Nieuwe troepen rukten aan, en natuurlijk beschuldigden zij de bevolking op hun troepen geschoten te hebben.

En 't gevolg? Het officieel verslag klaagt het zoo treffend aan:

« De gemeente Monceau-sur-Sambre is verwoest op 22 Augustus 1914.

251 huizen zijn ten gronde afgebrand; 62 zijn er geplunderd. Hier, zooals overal elders, werd de brandstichting stelselmatig verricht. Een groep soldaten sloeg deuren en vensters in, anderen kwamen achter hen en wierpen ontvlambare stoffen binnen de huizen: pastillen, granaten, petroleum of naphta.

12 inwoners van Monceau-sur-Sambre werden doodgeschoten; 28 zijn er vermoord, terwijl zij hun huizen verlieten; 30 andere personen liepen wonden op, waaraan zij later zijn bezweken. Den 4ⁿ November 1914 waren 70 menschen van beiderlei kunne en van elken leeftijd omgekomen.

Noch vrouwen, noch kinderen, noch ouden van dagen zijn gespaard gebleven. Het gezin Gerard, bestaande uit vader, beambte bij de Staatsspoorwegen, moeder en een kind van 8 jaar, is afge maakt. de vrouw werd op den koer van haar huis van dichtbij doodgeschoten. De vader was, met zijn jongen aan de hand, naar den tuin gevlucht; beide werden door een Duitsch soldaat opgemerkt en met gewerschoten gedood.

Een oude man, 77 jaar oud, werd gedood, toen hij uit zijn brandend huis kwam. »

En van zoovele kanten hoorde men verhalen van wreedheden.

Zoo meldt het officieel verslag nog:

« De gemeente Gougnies (683 inwoners) ligt aan het Oostelijk uiteinde der provincie Henegouwen, en is verwoest geworden den 23ⁿ Augustus 1914, tijdens den slag aan de Samber.

Te Gougnies werd niet gevochten. De eerste troepen waren er rustig doorgetrokken. Tegen den avond van Zondag 23 Augustus staken de Duitschers verschillende plaatsen van het dorp in brand, onder voorwendsel, dat door de burgerbevolking op hun troepen was geschoten. Zeventien huizen werden vernield, waaronder een dat door den heer Piret, provinciaal raadslid van Henegouwen, tot ambulance was ingericht. Tien Fransche soldaten, welke in de ambulance verpleegd werden, zijn er levend verbrand.

Ondanks zijn hoogen leeftijd, werd de heer Pi-
ret meegevoerd en twee dagen daarna te Le Roux
doodgeschoten. Twee andere inwoners van Gou-
gnies, de 88-jarige heer Thiry en de 56-jarige
heer Grégoire, werden insgelijks gefusilleerd. »

We kunnen niet alle feiten aanhalen.

Deze wreedheden geschiedden dus bij het over-
steken van de Samber. De Duitschers waren woed-
end over den tegenstand en wreekten zulks op
de weerlooze bevolking, terwijl ze dan tevens hun
stelsel van schrik-aanjaging konden toepassen.

Al vechtend trokken de Franschen dus terug,
en Tusschen-Samber-en-Maas moest daar zwaar
voor boeten.

XXXIII.

DE EERSTE UITVAL VAN ANTWERPEN.

Wij hebben hiervoren beschreven, hoe de Fran-
schen tot aan de Samber waren afgetrokken
maar voor de overmacht moesten wijken. Hun
toestand was zelfs hachelijk op zeker tijdstip.
Zoo hadden ook de Britten het zwaar te verdu-
ren, op de linie Bergen-Binche.

Om de samenwerking van ons leger met die
troepen goed te begrijpen, moeten wij er aan
herinneren, hoe juist in die dagen onze dappe-
ren, na een zeer ongelijken, hardnekkigen
strijd, binnen de vesting Antwerpen terug
getrokken. Ons leger deed gelijk de bonoge-
nooten, het zag zich eveneens gedwongen 't veld
te ruimen voor de vijandelijke overmacht.

Maar eenmaal binnen de muren van Antwer-
pen, wilde ons opperbevel de Geallieerden steu-
nen, door een uitval tegen de twee Deutsche le-
gerkorpsen, het 3^e en 9^e reserve, die voor Ant-
werpen in observatie lagen. De 13^e reserve-divisie
en een of twee landweer-divisies waren in de
omgeving van Luik genesteld.

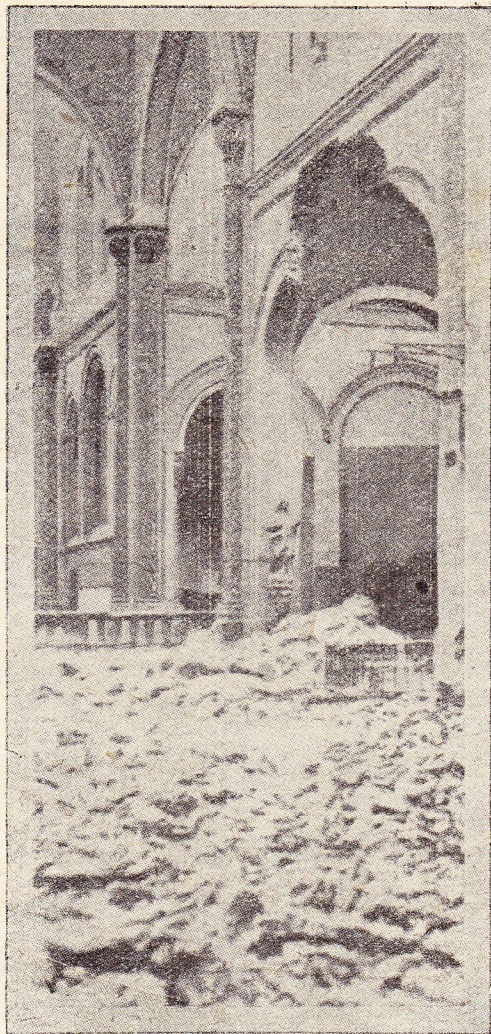
Onze legeroverheid hoopte natuurlijk niet den
vijand te verslaan en de veste van zijn hinder-
lijke aanwezigheid te bevrijden. Men kon hem
alleen bestoken, zijn plannen in de war sturen,
door hem te dwingen een aanzienlijke macht ter
plaatse te behouden en hem te beletten hulp te
zenden aan de strijdgenooten, die aan de Sam-
ber de Franschen en Engelschen vervolgden.

We hadden nog geen gelegenheid eenige bij-
zonderheden te vermelden over de aankomst dier
Britten.

Ze waren in Frankrijk geland: te Boulogne,
Le Havre en Rouen.

« Die eerste troepen, vertelt een officier, welke
hen vergezelde, vertrokken met den besten moed.
Maar ze trokken het onbekende in. Wat wisten
zij van den oorlog en de nieuwe eischen! Aan
boord schreven ze lange brieven naar huis met
allerlei bijzonderheden over de reis, in geuren en
kleuren verteld. Maar ze vermoedden niet, hoe
de inktborstel over al die zinnen ging en men
thuis van het gansche, mooie opstel niet anders
lezen zou dan: « Wij zijn nu veilig aangekomen.
Ik groet u hartelijk. »

Te Rouen werden we geestdriftig verwelkomd

Vernielde kerk te Mons.

door de bevolking. Welk een gejuich en vriend-
schapsbetoon! Onze jongens vonden dat blijkbaar
heel aangenaam, want 's avonds verdwenen ze in
menigte, en ze vonden het heelemaal niet symp-
thiek van de oversten, toen ze bij hun terugkeer
daarvoor werden gestraft. Nog langer werden de
gezichten, toen hun de oorlogsregelen werden
voorgeschreven, als:

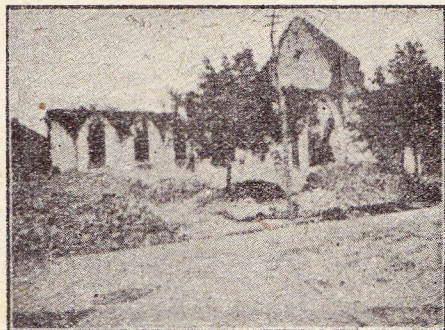
« Desertie voor den vijand, gestraft met den
dood. » — « Slapen op zijn post, gestraft met
den dood. » — « Weigering de gegeven bevelen
op te volgen, gestraft met den dood. »

Doch ze begrepen nu toch, dat ze niet meer
in 't kamp van Aldershot waren, maar den bit-
teren ernst van den oorlog zouden gevoelen.

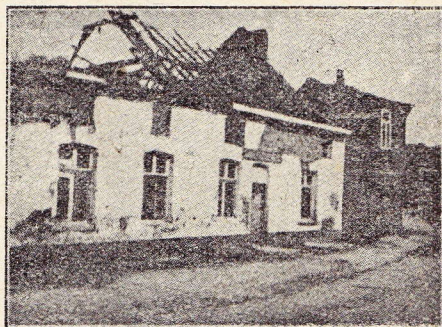
De troepen stegen in hun treinen en vertrok-
ken naar België. »

De officier beschrijft dan de aankomst te Ber-
gen en de kantonnemen bij de stad.

« 't Leek alles nog een idylle. Een Zondagmor-
gen: de bewoners kwamen uit de kerk, keken
naar de Britten, die op de hoeven aan 't koken
of in een zacht-murmelande beek het linnen aan
't wasschen waren. Meisjes schertsten met vroe-
lijke Tommy's en gichelden wanneer dezen hun
een kus ontstalen.

Boort-Meerbeek: De vernielde kerk.

Boort-Meerbeek: Verbrande huizen.

Maar daar kwamen gejaagde renboden. Troepen marcheerden haastig weg en eensklaps bulderde het kanon.

't Was de Zondag 23 Augustus, dien wij al meermalen hebben genoemd, de Zondag van dien massa-aanval der Duitschers, van Namen's val, van Dinant's moorderijen.

De Britten hadden hun stellingen bezet. Patroelen van Chetwode's ruitery, behorende tot korpsen als de 12th Lancers, de 20th Hussars en Scots Grey, hadden al botsingen gehad met Duitsche uhlanen. Ze ontmoetten elkander soms plots in een dorp, aan den hoek van een straat.

Maar dien Zondag schokten de legers op elkander in.

Het 1° Britsche korps van maarschalk Haig lag tusschen Binche en Bergen, en het 2° korps, onder het bevel van Smith-Dorrien, tusschen Bergen en Condé, aan het kanaal. Samen waren er ongeveer 80,000 man. En de vijand naderde er met 130,000, terwijl aan de rechterflank de Franschen Charleroi hadden moeten opgeven.

De Britten weerden zich dapper. De Middlessex, de Royal Irish en de Royal Fusiliers leden zware verliezen, terwijl zij iederen voet gronds aan den tegenstander betwistten.

Tegen 1 uur na den middag scheen de strijd op het hoogtepunt.

« Ieder kanon en ieder geweer was aan 't vuren alsof de hellekrachten losgebroken waren », schrijft majoor A. Corbett-Smith, bovenbedoelde officier.

Bij Binche stonden de Munster Fusiliers, de Black Watch, Scots and Coldstream Guards, bataljons van historische regimenten.

Duitsche vliegtuigen zochten de batterijen op en regelden het vuur, en de Britten moesten de macht van het vijandelijk geschut erkennen.

En de haastig gedolven loopgraven boden zoo weinig beschutting.

De Engelschen streken als leeuwen, maar van Klück met zijn 1° leger was veel sterker in aantal, en dien Zondagavond moest de opperbevelhebber, Sir John French, het bevel tot den aftocht geven.

De eerste nieuwe linie zou van Jenlain (bij Valenciennes) door Bavai naar Maubeuge loopen.

Vele gewonden stroomden toe, vooral te Landrecies (Frankrijk) en Le Cateau.

Haig's korps bereikte de omgeving van Maubeuge en Smith-Dorrien's Jehain. Dat was des Maandags, den 24ⁿ Augustus.

Bergen werd dus opgegeven. 't Waren sombere dagen in de Borinage.

Wanneer men met den trein van Bergen naar de Fransche grens rijdt, ziet men in 't veld kruiskens staan. Zij herinneren aan den eersten strijd der Engelschen, wier moed toen hooger was dan hun macht. Nog lang zou het duren eer Groot-Britanje al zijn krachten ontwikkelen kon.

Zoo begon dus de groote terugtocht. Van de Franschen hebben wij dien hiervoren beschreven. Men herinnert zich de tragische dagen in Tusschen-Samber-en-Maas, maar op de gansche wijkende beweging komen wij later uitvoerig terug.

Bij dien aftocht wilde het Belgisch opperbevel dus de Bondgenooten zooveel mogelijk ontlasten, en beval daarom de krijgsweg, die bekend staat als de eerste uitval van Antwerpen, en welke plaats greep op 25 en 26 Augustus.

De sektor, waar de krijgsbedrijven moesten gestreden worden, werd zoo gekozen, dat de Duitse verkeerswegen bedreigd en de lijnen der 3^e en 9^e legerkorpsen doorbroken zouden worden.

De 6^e afdeeling was belast met den aanval op het centrum, d. i. op Hofstade en Elewyte. De 1° en 5^e divisies moesten optreden op de rechterzijde der 6^e divisie, tusschen de Zenne en het kanaal van Willebroek. De 2° divisie werd naar Boortmeerbeek, dus links, gestuurd. De 3^e afdeeling bleef in reserve achter de 6^e, en de ruiteryafdeeling bij Putte.

De vijand had zijn stellingen ingericht op de linie Merchtem, Wolvertem, Humbeek, Eppem, Hofstade. Haacht, Wygmaal en Kessel-Loo.

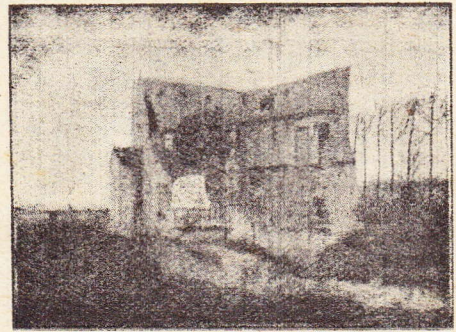
Dat ging natuurlijk met de gebruikelijke terreur tegenover de weerloze bevolking gepaard. De vijand stak huizen in brand, eischte gijzelaars, schoot op vluchtende personen, sloot burgers op in hun woning of in kerken in afwachting, dat hij, bij tegenstand der Belgische troepen, nog geweldiger gruweldaden zou bedrijven.

Vele bewoners van het gewest liepen naar de Antwerpsche stelling, om er veiligheid te zoeken. De soldaten zagen die allertreurigste stoeten en hoorden de vertellingen over het optreden van de Duitsche benden.

Dat wekte verbittering en haat. Zij, wier ge-

Boort-Meerbeek: Het vernielde Gemeentehuis.

Puin van den watermolen te Weerde.

zinnen in het bezet gebied woonden, dachten aan de weerloosheid hunner geliefden, en zoo was er bij velen een zekere ontspanning en een gevoel van voldaanheid, toen het bevel kwam op den vijand in te stormen.

't Werden geweldige dagen, met hier en daar moorddadige gevechten.

Den 25^e Augustus vielen onze troepen de Duitschers aan op de lijn Hofstade-Elwyt en veroverden zij Hofstade en de Schiplakensche bosschen. Op de Schuttersvest en de Benedenlei, alsook in de aanpalende lanen te Mechelen stonden lange rijen munitiekolonnen. Dien dag kwam de Koning in de stad en vertoefde hij op het buitengoed van baron Empain, te Battel.

De Vorst zat op het nieuw stadhuis een krijgsraad voor, en beklom daarna den Sint-Rombautstoren. Bij zijn nederdaling bracht de toegestroomde burgerij hem een ovatie.

Maar 't werd al onveilig te Mechelen. Van af 5 u. 15 tot 8 uur 's morgens had de vijand de stad beschoten, en natuurlijk o.a. gemikt naar een der heerlijkste monumenten van ons land, de kathedraal. De toren, het dak en de muren droegen reeds afschuwelijke wonden. Het stadhuis had van achteren een treffer gekregen. Hier en daar was een gevel of een dak opengescheurd. Drie inwoners waren gedood: twee mannen en een vrouw.

Het was voor Mechelen nog maar een begin van de ellende. Vele inwoners namen de wijk. Sommigen dolven hun kostbaarheden in den hof.

De Duitschers waren reeds sterker in hun stellingen genesteld dan men vermoed had. Aan de Zenne werd bloedig gestreden, en tal van jongens kwamen bij een plotselinge terugtocht nabij Weerde in 't riviertje om.

Maar niet alleen in het centrum worstelde men. Laten wij even hooren wat kommandant Willy Breton verhaalt van de krijgsbedrijven aan de rechterflank, waar de 5^e divisie eigenlijk den uitval begon:

« In den namiddag van den 21^e Augustus trok het 3^e regiment jagers, met den steun van de kanonnen van de divisie-groep van het 5^e artillerie, onder bevel van majoor Tack, stoutmoedig naar Impde vooruit. Daar verjoeg het de vijandelijke voorposten, na een woedend gevecht, waarin talrijke dapperen sneuvelen. Naar Nieuwenrode gestuurd, ondersteunde het 2^e regiment jagers deze beweging, en kreeg trailleursgewijze

voeling met de vooruitgeschoven posten van den tegenstrever, terwijl het krachtige verkenningen deed in de richting van Beyghem en Humbeek. Maar dat was slechts een voorspel, misschien eene schijnbeweging om den vijand aan zijn linkerkant te verschalken. De werkelijke aanval was op het midden gemunt: de 5^e en 1^e divisies moesten vooruit rukken tusschen de vaart van Willebroek en de Zenne, de 6^e tusschen de Zenne en de Dijle. Aan de linkerzijde van het leger opereerde de 2^e divisie in de algemeene richting van Boort-Meerbeek, en de kavalerie-divisie bedreigde de streek van Haacht.

Zoo haast de nacht inviel, trok het 2^e regiment van Nieuwenrode naar Cappellen-op-den-Bosch terug, om den volgenden dag, vroeg in den ochtend, naar den linkeroever van de vaart over te steken. Het werkte mede aan den aanval van de 5^e divisie, op Eppegem, en richtte zich vervolgens naar het Zuiden, langs Laar en Spilt.

Zeër bedachtzaam rukte men op, achter een scherm verkenners, die trachtten voeling met den vijand te krijgen. De eene na de anderen, rukten de kompagnien als bij sprongen in het groene veld vooruit, van de eene dekking naar de andere. Men hoorde nog niets dan den droogen knal van een enkel geweerschot. Hier en daar keerde een gewond patroeljeur al strompelend terug. Kranig glimlachte hij tegen de makkers en gaf bijzonderheden over het voorval: men had eenige Moffen verjaagd, ginder bij die hoeve waar de onzen nu waren. Maar een veel talrijker vijand moest zich te Eppegem en op de Zenne bevinden.

Plots daverde heel de lucht van een hevig geraas. Het waren onze kanonnen die het spel begonnen. Op de vijandelijke stellingen begon het granaten en granaatkartetsen te regenen. Wat de jagers betreft, deze rukten nog steeds voorzichtig vooruit, liepen in één adem, op stormpas en het hoofd gebogen, eene ruimte door, om opnieuw bij het sluitsignaal van hunne officieren te gaan liggen.

Aan hunne linkerzijde liet het kanon zich geweldig hooren. Het was dus wel een echte veldslag, die overal aan den gang was. Weldra mengde de vijandelijke artillerie zich op hare beurt in het geraas, dat steeds heviger werd; tusschen het ontploffen van de projektielen door knetterde het geweervuur, dat meer en meer toenam.

Het was op dezen 25^e Augustus, voor onze

jagers van de 16^e brigade, de werkelijke vuurdoop in al zijne tragische grootheid: granaten die ontploffen als bliksemslagen, kogels die fluiten en neerklappen, soldaten die plots met een hartverscheurenden kreet neerstorten, gewonden die kreunen en waarvan het bloed in groote, roode plassen op den bodem druipt.

Men ziet niets van den vijand, tenzij ginder verre de vage linie, die men innemen moet, en waarboven soms een doodelijke lichtstraal uit de schietgaten flitst.

Men loopt, men blijft staan, men struikelt, springt weer recht; men vuurt, men is bedekt met stof, men zweet dikke droppels; de keel is door den dorst verschroeid, de borst beklemd; men is verdoofd door het geraas. Dan plots, als medegesleurd door een onweerstaanbare macht, volgt men de makkers, die « Vivat! » roepen; men schreeuwt mede, en als door dronkenschap beneveld, vergeet men alles: het gevaar, de vermoënis, de hitte en den dorst.

Men ziet slechts de Mofen ginder verre, die wegvluchten zoo snel ze kunnen, en brult luider dan ooit, tot men zich buiten adem plat op den buik laat vallen, om de vlaag vijandelijke kogels, die gelijk een helsche zwerm komen aansnorren en overal den dood zaaien, over zich heen te laten vliegen.

Ziedaar hoe de jagers van de 5^e divisie dien dag den oorlog leerden kennen, terwijl zij den vijand uit zijn verdedigingswerken bij Eppegem verdreven.

Sommige elementen zelfs, die langs het Zuiden van het dorp uitrukten, bezetten het station en voerden een stoutmoedige verkenning in de richting van Houtem uit.

En daar de tijd vlug was voorbij gegaan, daar men zich oriënteeren moest en een weinig orde herstellen in de eenheden, die aan het gevecht hadden deelgenomen, zich weer in verbinding stellen met de naburige 1^e divisie, die Sempst en Weerde had genomen, kon men er niet aan denken het krijgsbedrijf verder voort te zetten.

Tegen den avond nochtans werd het bataljon van majoor Verbrugghe (III/2^e jagers) naar de Verbrande Brug gestuurd, om op dit punt voeling te krijgen met het detachement, dat op den anderen oever van de vaart werkzaam was.

Toen onze mannen het veroverde Eppegem binnentrokken, konden zij zich reeds een denkbeeld vormen van de Duitsche gruweldaden. In de verlaten woningen waren de plundersaars aan het werk geweest en lag alles in een onbeschrijfelijke verwarring.

Hier en daar verschenen verschrikte dorpelingen uit hun schuilhoek. De jagers trachtten hen gerust te stellen, maar de angstige lieden verwachtten bevend een offensieven terugkeer der Duitschers. In allen haast raapten eenigen hun armzalig plunje bijeen en vluchtten ze naar Antwerpen.

Een oude vrouw, rillend van angst, kermde dat het hart er bij breken zou. Stotterend in haar door snikken afgebroken zinnen, vertelde zij dat de Duitschers, dien zelfden morgen, haar echtgenoot en haar zoon met nog andere bewoners van het dorp hadden meegevoerd, zeggend dat zij ze gingen fusilleren. Op hare knieën had zij voor de haren om genade gesmeekt. Maar een

der woestaards had haar met een stamp op den grond geschopt. Het bloed vloeide nog uit de wonde, die zij bij haren val op de steenen bekomen had. Met een gelaat, gansch vertrokken door den angst, klampte het ongelukkige schepsel zich aan de kleederen van onze soldaten vast en smeekte: « Helpst mij! Als zij terug komen, gaan ze mij dooden; het zijn geen menschen, maar monsters. Helpst mij, helpt mij toch! »

« Bij al deze menschelijke ellende », zal later een officier zeggen, « heb ik in de oogen van mijne manschappen een verschrikkelijk wraakbesluit kunnen lezen. En toch, telkens een van deze gehelme bandieten, bleek en bevend, lafhartig klappertandend van vrees, in onze handen viel, hebben onze soldaten hun voornemen vergeten, om zich te herinneren dat zij een ongewapenden vijand vóór zich hadden.

« Steeds zal ik dien langen kerel van een Duitscher vóór mij zien, met zijn echt straatroversgezicht, neergeknield voor een jager, die hem de vuist onder den neus hield, terwijl hij hem voor schurk uitschold. De handen te zamen, heel zijn lang en beenderig lichaam bevend van angst, kreunde de Mof: « Nicht kapoet! Nicht kapoet! Kamarad! » En, met een gebaar van eindeloze walging, boog onze jager zich over dit mizerabel exemplaar van het Duitsche ras en snauwde hem toe:

« Stop uw sm..., bandiet! We zijn wij geen moordenaars! »

De nacht van 25 op 26 Augustus, dien onze jagers van de 16^e brigade in de streek Eppegem-Houtem doorbrachten, en het bataljon Verbrugghe bij de Verbrande Brug, ging betrekkelijk kalm voorbij. Maar reeds vroeg in den morgen herbegon het gevecht. De vijand, die blijkbaar den vorigen dag door den onstuimigen aanval was verrast, had zich weten te herstellen en zijne reserves ter hulp geroepen.

Uit zijne liniën barstte een hevig artillerievuur los, dat de door de onzen bezette stellingen met projektielen overstroemde. Onze batterijen antwoordden krachtdadig, maar de grove stem van de zware Duitsche stukken verdoofde die van onze kleine kanonnen. Reeds bij den aanvang van het gevecht bleek het, dat onze artillerie niet tegen den vijand opgewassen waren. Onze artillerie beschikte op dit oogenblik over geen enkel zwaar stuk, dat bekwaam was dat van de Duitschers te beantwoorden en de stellige verdedigingswerken van den vijand te bedreigen.

Het Belgische kommando wist overigens op dit oogenblik, dat het gevecht op de Samber, met den terugtocht van de legers der Bondgenooten, geëindigd was. De uitval had zijn doel bereikt, door aanzienlijke machten vóór Antwerpen te houden. Er bestond dus geen reden meer om het krijgsbedrijf nog voort te zetten tegen een tegenstrever dien men toch niet kon overwinnen. Bevel werd gegeven om zachtjes-aan het gevecht te staken en de divisies terug naar het Noorden te doen trekken.

Dat ging niet zonder hevige schermutselingen. Te Houtem waren de jagers van de 16^e brigade het voorwerp van een hevigen aanval, die hen dwong naar Eppegem terug te keeren. Hier woedde insgelijks een heftig gevecht. Dicht, met een oorverdovend geraas, regende het Duitsche

Mechelen : Groote Markt vóór den oorlog.

projektielen. Maar de jagers hielden heldhaftig stand onder het schroot en, ondanks de zware verliezen, weken zij in goede orde, stap voor stap. Om hunne opdracht tot het einde toe te volvoeren, doorstonden sommige eenheden, zooals de compagnie Deudon, zonder wankelen een verschrikkelijk bombardement en een van zeer dichtbij komend geweervuur.

Anderen, zooals de compagnie Pirard, aarzelden niet om, ten koste van zware offers, een aanval te doen op de vijandelijke machinegeweren, die dreigden onze wijkende troepen neer te maaien.

De wielrijders-kompagnie van kapitein Demart, die eerst onlangs was gevormd, en op wie den vorigen dag de zware taak had gerust het terrein te onderzoeken, klampte zich gedurende den 26^{en} Augustus wanhopig vast aan het station van Eppegem, waar zij één vierde van haar effectief verloor, maar toch den noodigen tijd stand hield.

Ook de jagers hadden zware verliezen geleden.

Kommandant Pirard, de onder-luitenant Cordy en Lemaitre hadden een roemvollen dood gevonden; onder-luitenant Andreux was zwaar gewond; onder-luitenant Moors, die ernstig getroffen was, had men niet kunnen meevoeren en bleef in handen van den vijand achter; onder-luitenant Leseul, adjudant van majoor Anciaux, kommandant van het 2° bataljon van het 5° jagers, was bij het overbrengen van de bevelen van zijn overste insgelijks gewond geworden en gevangen genomen.

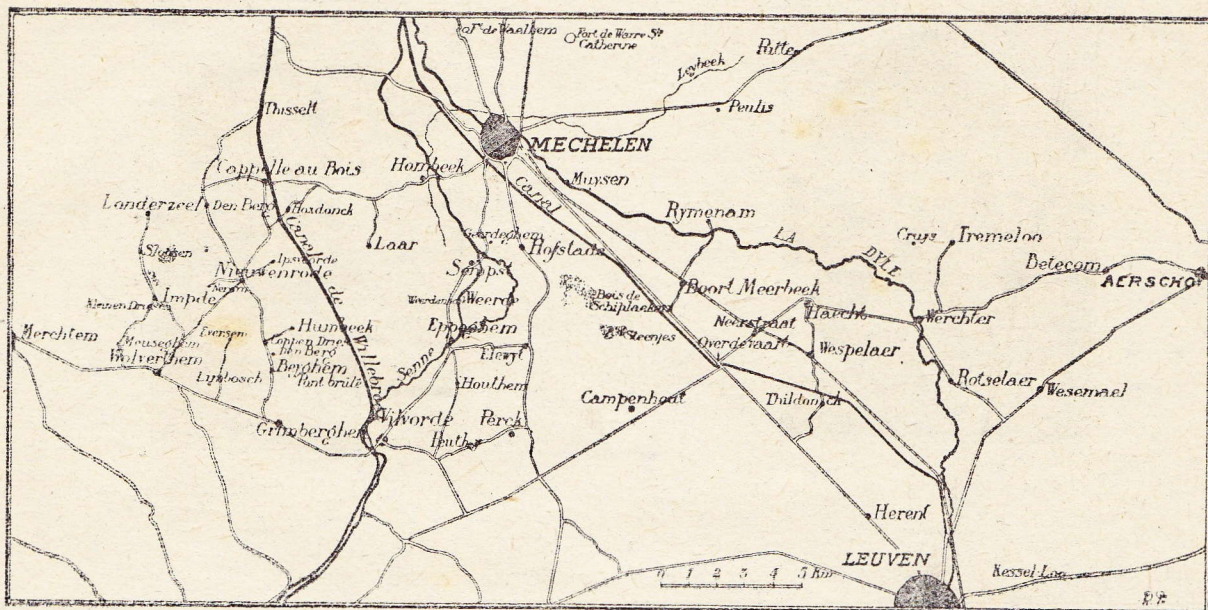
De vijand trachtte door zijn ver-reikend geschut wanorde te zaaien in de rangen der terugtrekkende Belgen, hetgeen hem niet gelukte.

Daden van grooten moed waren dus betoond. Laten wij hier nog den moed van den jager Trésignies meedeelen, den held der « Verbrande Brug ».

Wij hebben reeds gezien, dat het bataljon van majoor Verbrugghe (III/2° jagers) naar dit punt was gestuurd. De vijand was op den Westelijken oever van het kanaal van Willebroek teruggetrokken en had de ophaalbrug half omhoog gehaald; het werktuig om de brug te bedienen was aan zijn zijde. Blijkbaar waren de Duitschers daar, maar in gering aantal. Zij hadden de huizen bezet en een deel der manschappen bevond zich in een loopgraaf langs de vaart zelf.

De 2° compagnie van het bataljon, die van kapitein Hellin, stond tegenover den vijand ontplooid. Een peloton, onder bevel van den 1^{en} sergeant-majoor Wéry, had stelling genomen in de loopgraven welke de Duitschers zelf op den Oostelijken oever van de vaart gedolven hadden, ten Noorden van den overtocht. Het andere, onder de bevelen van luitenant Devos, had de woningen bezet langsheen den weg, vóór de brug zelf. Langs het Noorden kreeg de compagnie Delbauve bevel gunstige plaatsen op te zoeken om den vijand schuinsch aan te vallen; de compagnie Bradfer was met eene dergelijke opdracht ten Zuiden van den overtocht belast. Het overige van het bataljon diende als reserve. Bovendien had majoor Verbrugghe het noodig geoordeeld de huizen, welke door den vijand bezet waren, met granaten neer te schieten en den steun van de artillerie ingeroepen.

In afwachting werden er schoten van den eenen oever op den anderen afgevuurd. Langs geen van beide zijden wilde men zich vertoonen. Van den vijand zag men niet veel meer dan de geweerloopen, die uit in de bezette huizen geboorde schietgaten staken. Zoohaast er bij ons een hoofd boven de borstwering van de loopgraaf te voorschijn kwam, of zich onvoorzichtig aan een venster zien liet, floten de kogels. Reeds lagen er twee of drie jagers levenloos op den grond of lieten een jammerlijk gekerm hooren. Deze

Eerste uitval van Antwerpen.

toestand dreigde te blijven voortduren. Doch het ontvangen bevel luidde den overgang in te nemen. Er was geen tijd te verliezen, zoo men van de vermoedelijke zwakheid van den vijand gebruik wilde maken. Want ginder zag men duidelijk den dichten rook omhoog stijgen van de in brand gestoken stroomijten. Het was het bekende signaal waardoor de vijand om versterking vroeg. Bovendien woude er achter de onzen, te Epegem, een hevig gevecht.

Daar het onmogelijk was het kanaal te doorwaden, bleef er slechts één middel over om den anderen oever te bereiken: kost wat kost trachten de ophaalbrug naar beneden te krijgen en zich dan met geweld een doortocht te banen. Men weet dat de brug langs den anderen oever werd bediend. In de compagnie Hellin stelt men de vraag: « Is het mogelijk den anderen oever te bereiken, zonder een zekeren dood te gemoet te gaan? » In zijn loopgraaf tracht sergeant Wéry zich rekenschap te geven; bij hem wagen twee of drie mannen het, het hoofd boven de borstwering uit te steken: een geweervuur barst los uit de door den vijand bezette huizen: twee jagers storten neer. Luitenant De Vos, die met eenige mannen een van de huizen in de nabijheid van de brug bezet, klimt naar den zolder, opent voorzichtig het dakvenster, hijscht zich tot aan de opening en buigt naar buiten om de plaats te onderzoeken. Een kogel gaat hem dwars door den hals, en de luitenant, op den slag dood, stort neer, badend in zijn bloed.

Het bewijs is geleverd: den anderen oever pogen te bereiken, dat wil zeggen zich geheel bloot stellen, de helling afloopen, in het water springen en ten minste 20 meter ver zwemmen, is een zekere dood.

Een man heeft nochtans aan zijn overste gezegd: « Ik zal het doen! » Deze man is soldaat Trésignies, van het peloton van den eersten ser-

geant-majoor Wéry, een milicjaan van 1906, gehuwd en vader van een gezin. Met vlug gebaar heeft hij den ransel afgedaan, den shako en de zware kapot neergeworpen. Een beetje bleek, maar geheel kalm, volkomen bewust van het gevaar waaraan hij zich bloot zal stellen, sluipt Trésignies langs de loopgraaf en zoekt de plaats, waar de opgehaalde brug hem een weinig voor de blikken van den vijand, die in de huizen op den loer ligt, kan verbergen. Men ziet hem zijn aanloop nemen; met één sprong is hij over de borstwering, rolt langs de helling en duikt bijna zonder eenig geluid in het water. De Duitschers hebben nog niets bemerkt. De zwemmer komt vooruit met breed en lenig gebaar.

Nu bereikt Trésignies den anderen oever; hij kruipt de helling op en grijpt de handkruk der brug. En dan, bewonderenswaardig en verheven, zich bloot stellend aan de geweren, zet de soldaat zich schrap en draait uit alle macht.

Plots treffen kreten zijn oor:

« Naar den anderen kant! » wordt er geroepen. « Gij doet ze omhoog gaan! »

Trésignies draait inderdaad verkeerdt. Vlug als de weerlicht geeft hij nu aan de kruk de goede richting.

Helaas, het is te laat!

Heeft de verwittiging, voor hem bestemd, ook het oor van den vijand bereikt? Heeft deze bemerkt, dat de brug in beweging is? In ieder geval, een verschrikkelijk geweervuur barst los, dat van dichtbij op den heldhaftigen jager gericht is.

Men ziet hem eerst op de knie neervallen, doch zich verder inspannen wanhopig aan de kruk geklemd, die hij nog voort beweegt; dan, plots, laat hij los zijn armen doorwieken de lucht en Trésignies stort neer op den oever, terwijl het bloed hem uit de doorschoten borst stroomt.

Op dit tragisch oogenblik maakt zich een dolle

De hoeve van Goris, te Houtem.

Het huis van Dr Naulaerts, te Elewyt.

woede van onze jagers meester. Alle voorzichtigheid latende varen, komen zij van alle kanten te voorschijn. En uit de loopgraven, uit de vensters, uit alle stellingen die aan beide zijden van de brug bezet zijn, barst een helsch geweervuur los. Onze mannen zijn zich zelve niet langer meester. Zij zijn dol van haat en wraaklust. Allerlei beledigingen werpen zij den vijand naar het hoofd: «Moordenaars! Zwijnen! Schurken!» Want de dood van dezen edelen held schijnt hun een echte moord. En ook geven zij zich rekenschap, dat het voortaan vruchteloos is den vijand te willen terugdrijven.

Want deze, al had hij slechts op dit oogenblik gewacht, brengt nieuwe machten in het strijdperk. Bij het knetteren van het geweervuur mengt zich nu het akelige geklapper van een machinegeweer, dat overal den dood komt zaaien. Ginder valt kommandant Bradfer om niet meer op te staan.

Om de verwarring ten top te doen stijgen, vliegt een eerste granaat al snorrend voorbij en gaat te midden van het kanaal ontploffen. Het is onze artillerie die het vuur opent op de «Verbrande Brug»; doch haar schieten was ook gevaarlijk voor de onzen, die al te dicht bij den vijand waren. Een tweede projektiel ontploft in de helling tegenover de onzen; een derde komt op nauwelijks eenige meters achter onze mannen ontploffen. Het is onmogelijk daar te blijven. De gegeven opdracht kan overigens niet vervuld worden. Alles wat men kan doen, is den doortocht beletten aan de Duitschers, wier getal steeds aangroeit.

De terugtrekkende beweging wordt met kalmte uitgevoerd; men was er mede bezig toen het bevel kwam, de algemeene wijkende beweging te volgen. Men ging dus de plaats van het gevecht verlaten, toen plots, uiting gevend aan de trillende ontroering van heel het bataljon, een man den kreet slaakte: «En Trésignies?»

Zal men het lichaam van dien dappere, wiens heldhaftig offer aller harten kloppen deed, in de handen van het barbaarsch vijandelijk leger moeten overlaten?

Helaas, men moet wel berusten in het onver-

mijdelijke en het hart vol nijpende droefheid heengaan.

Onze jagers konden niet weten, dat zelfs de Duitschers eerbiedig het hoofd zouden buigen voor dezen held.

Getuigen hebben inderdaad meegedeeld, dat een vijandelijk officier, tot de tranen toe geroerd, de militaire eer aan het lijk van Trésignies liet bewijzen, en dat sedertdien liefdevolle handen het graf van dezen dappere zorgvuldig onderhouden hebben. 1)

Ook Buffin verhaalt deze episode in zijn werk «Récits de Combattants». Daarin lezen we, dat de sergeant van Trésignies' sekte geroepen had:

«Een zwemmer van goeden wil, om 't kanaal over te trekken!»

«Tegenwoordig!» riep de soldaat Trésignies.

Hij richtte zich op.

«Mijn vriend, het is om de brug neer te halen», hernam de sergeant.

«Goed!»

Trésignies schreef kalm op een stukje papier: «Vaarwel, 't is voor den Koning».

Hij reikte dit briefje aan den sergeant over, en zei:

«Bezorg dat aan mijn vrouw!»

Terwijl hij zwom, riep de sergeant:

«Trésignies, in naam van den kolonel, benoem ik u tot korporaal!»

Trésignies wendde 't hoofd en dankte met een glimlach.

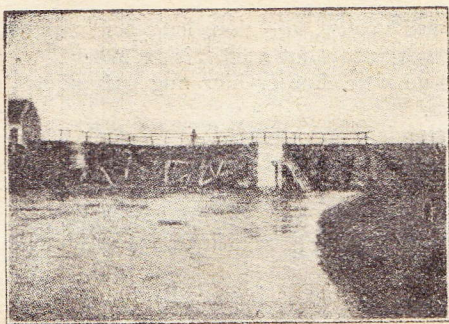
Zulke mannen streden in ons leger, daar onder de muren van Antwerpen.

De rechterflank van ons leger bleef dus steken aan de «Verbrande Brug» en bij Grimbergen voor het kanaal.

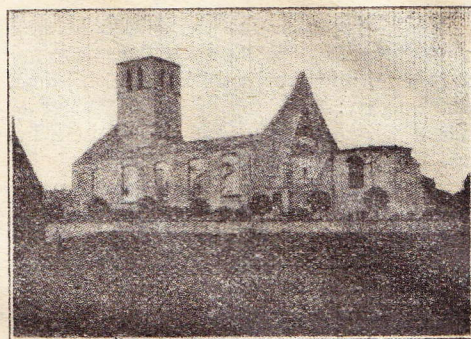
De 6^e divisie trachtte tevergeefs van uit het kasteel en 't bosch van Hofstade het dorp Elewyt te bereiken. De aanval-stootte af op de verdedigingsstellingen, en wij hadden geen zwaar geschut om deze in te beuken.

Een bataljon grenadiers was voortgerukt tot in een boschje, tusschen onze linie en Elewyt, en

1) Willy Breton: «Een Belgisch regiment te veld».

De brug over de Dijle te Haacht.

Sempst: De verbrande kerk.

werd eensklaps tegelijk beschoten door de eigen troepen en den vijand.

De officieren bezwoeren de daardoor ontstane verwarring en de grenadiers wilden nog voortgaan, doch er kwam bevel tot den terugtocht.

De Fransch-Britsche legers waren al een heel eind Frankrijk in; er was dus geen reden meer den strijd hier aan te houden.

De 2^e afdeeling, op de linkerzijde, was bij Ry-menam over de Dijle getrokken, maar had bij Boort-Meerbeek den opmarsch moeten stuiten. Het bleek niet mogelijk de vaart Mechelen—Leuven over te steken.

Tijdens dien uitval heerschte heel wat ontroering onder de officieren der Duitsche staf, te Brussel.

Iemand van hen zond naar de « Frankfurter Zeitung » het volgende bericht: « Wij zaten in de Belgische hoofdstad op een vat kruut, dat wel niet door de bevolking van Brussel aangestoken zou worden, maar waarvan de lont in de richting Antwerpen leidde. De bezettingstroepen waren gering, zeer gering in aantal voor de 800,000 inwoners en het Belgisch leger, 100,000 man, die zich slechts op 40 Km. van daar bevonden. De eerste gouverneur van Brussel, generaal-majoor von Luetwitz, vertelde ons, dat hij dezelfde troepen voortdurend door de straten liet trekken zooals men op het toneel met figuranten doet. Een krachtige uitval der Belgische troepen zou ons kunnen gedwongen hebben de stad voorloopig te ontruimen. Herhaaldelijk belemmerden de Belgische soldaten onzen autodienst op den weg Brussel-Luik. Juist was de Zivilverwaltung (burgerlijk bestuur) aangekomen, en het vroeg zich af, of het niet beter zou doen nog wat naar Luik terug te keeren. De Zivilverwaltung bleef, maar de beambten, die hun kwartier en ook hun auto's in de afhankelijkheden der ministeries hadden, werden verscheidene malen 's avonds in hun vertrekken gekonsigneerd. »

Wij hebben reeds meegedeeld, hoe juist ook in die dagen onder de burgerij optimistische geruchten liepen en de menschen naar huis stroomden, meenend dat er in de straten zou gevochten worden. Men geloofde echter, dat de Fransen naderden.

Het zou nog ruim vier jaar duren eer Brussel zijn eigen soldaten weerzag.

De eerste uitval mislukte lefelijk, ondanks den heldenmoed onzer troepen, die veel verliezen leden. De voornaamste oorzaak noemden wij

reeds: gebrek aan zware artillerie, om den aanval te steunen.

Rond Mechelen ziet men nu de graven, die o.a. aan dezen strijd herinneren.

Wanneer men Eppegem in de richting Sempst verlaat, ziet men links van den grooten weg een landelijk kerkhof, door een muur omgeven. 't Is een begraafplaats voor soldaten aangelegd. Men heeft er de gesneuvelden uit de velden verzameld. Ieder graf draagt een beton-zerkje met naam, regiment en datum. Natuurlijk leest men ook wel het zoo droevige « onbekend ».

Er rusten hier Belgen en Duitschers. De onzen zijn meest jagers.

Aan 't eind van het kerkhof rijst een vredesengel, en ter weerszijden van 't kerkhof is op den muur een opschrift gesteld, links in het Vlaamsch, rechts in 't Duitsch.

Ook te Sempst, Weerde, Elewytt, Schiplaken sluimeren strijders. Mechelen heeft op zijn gemeentekerkhof een eereplaats aan de gesneuvelden geschonken. Daar rusten natuurlijk ook soldaten, die na dien eersten uitval gebleven zijn.

We hebben het onlangs bezocht. 't Was Allerzielen. Sneeuw dwarrelde door de lucht. Zwijgend gingen de bezoekers langs de lanen. Op de graven brandden stil de kaarsjes te midden van kransen en bloemgarven.

Vlamingen en Walen, van verre ter beëvaart gekomen, knielden neer. Over menig gelaat biggelden tranen.

Slecht gesloten wonden werden weer opengerukt. Ik poosde bij het graf van een vriend, in die dagen, die we nu beschrijven, voor zijn land gevallen. Hij was de eenige zoon van brave buitenlieden. En toen ik zijn naam las op 't kruisje, zag ik eensklaps zijn hoefje, ginder in Vlaanderen, vanwaar hij zoo moedig vertrokken was, toen de noodklok galmde.

Hij schreef van uit het leger angstige en toch opgewekte brieven. Eensklaps geen nieuws meer. Negen maanden onzekerheid. Toen ging de vader met een vriend naar de omgeving van Mechelen. Hij zwierf van dorp tot dorp en, cindelijk, vernam hij bijzonderheden die allen twijfel wegnamen. Men gaf den ontroerden vader een lapje van de soldatenjas, met een nummer. Het was 't nummer van zijn jongen.

En toen leidde men hem naar dit kerkhof van Mechelen en stond hij bij het graf van zijn zoon. Nu had hij zekerheid en met 't lapje der jas

keerde hij terug naar moeder en dochters op de eenzame hoeve.

En toen hij alles verhaald had, zei hij deze verheven woorden:

« Laten wij zoo leven, dat wij bij hem kunnen komen. »

Dat alles gaat me nu door de herinnering. Is het niet de geschiedenis van duizenden ouders?

Te Mechelen rusten 363 Belgische soldaten. Te midden van hen ligt een burger: Hendrik Haesen. Met de medewerking van het stedelijk bestuur heeft hij niet alleen op het grondgebied zijner woonplaats, maar ook in 18 dorpen, de ontgraving der gesneuvelde soldaten geleid.

Overwerkt en door zorgen ondermijnd, stierf de heer Haesen op 28 Maart 1918, en het stadsbestuur liet hem ter eeuwige ruste leggen te midden der door hem ontgraven soldaten.

Tegen den muur zien we 192 beton-kruisen. Daaronder liggen Duitschers. De bezetter had een kerkhof aangelegd in het park op de Zandpoortvest, dus in de bewoonde kom feitelijk. Dit kon daar niet blijven, en 't gemeentebestuur van Mechelen liet na de bevrijding de lijken naar hier overbrengen.

We waren getuige van die ontgraving. Regenvlagen sloegen op de stad neer. Een sombere stemming hing over de omgeving. Helden-dood! De dagen van den overmoed lagen ver, en toen ik die vergane kisten uit den vochtigen bodem zag lichten, dacht ik aan het volk, dat zich door militarisme had laten verblinden en ophitsen en er nu de wrange vruchten van plukte...

De eerste uitval was ten einde, maar gaf aanleiding tot ontzettende gebeurtenissen. De Duitschers, door wraak beziel, of in uitvoering van hun stelsel tot schr" aanjaging, waren overgegaan tot afschuwelijke daden.

In den namiddag van den 25ⁿ Augustus werd de pastoor van Oyenbrug, bij de « Verbrande Brug », gevangen genomen en in een zaal geleid. Hij moest hier den nacht doorbrengen. Des morgens voegde men 28 burgers bij hem. De geestelijke moest uren lang met de handen in de hoogte staan, en zoo hij van vermoeidheid dreigde neer te vallen, dwong men hem met bajonetsteken en kolfslagen dezelfde houding weer aan te nemen.

De soldaten bevelen twee burgers den weerlooze in 't gelaat te spuwen. De woeste Duitschers verscheurden zijn brevier en wierpen hem de stukken papier in 't gezicht.

Na nog andere mishandelingen, viel de martelaar in bezwijming. Men goot een emmer water over hem uit, en, toen de geestelijke weer levens-teekenen gaf, schoot men hem eindelijk dood.

In de omgeving der « Verbrande Brug » en Grimbergen vermoordde men 5 burgers en voerde men er 65 weg.

In het kanton Vilvoorden brandden 611 huizen, werden er ruim 1600 geplunderd, 99 burgers gedood. Zoo woedde op vreeselijke wijze de Duitse terreur te Enpegem. Willy Breton herinnerde het ons reeds. De vijand stak er 176 huizen in brand, doodde 8 burgers en voerde er 125 gevangen weg.

Een Belgisch soldaat leidde van dit dorp een

zwangere vrouw, die door een bajonetsteek gewond was, naar het gasthuis te Mechelen. Later zullen we zien, hoe er hier nog gehandeld is geweest.

Te Perck werden 180 huizen geplunderd en 5 burgers gedood; te Sempst bedroegen deze getallen 27 huizen verbrand, 200 geplunderd en 18 burgers gedood.

Maar laat ik een bezoek aan dit Zennedal beschrijven.

Ik kom in het schoone Brabantsch gewest, waar de Zenne zich zoo grillig kronkelt. Het land van Rubens! Ginds tusschen de boomen rijst het Steen, het oud slot, waar de groote schilder zoo gaarne woonde. Langs deze statige dreef reed zijn jonge, schoone vrouw, Helena Fourment, kerkwaarts. In dat park koutte de meester met zijn vrienden, voor wie hij de milde gastheer en ook wel de beschermer was. Dikwijls zal de kunstenaar voor een der ramen gestaan hebben, vanwaar zijn blik over het teere land gleed, tot waar stout en indrukwekkend Mechelen's heerlijke toren oprijst.

Maar die herinneringen vloeken tegen het heden. Wij zijn hier gekomen om te hooren van gruwelen. De oorlog is wel geëindigd, maar de menschen huiveren en weenen nog, als ze u over die Augustusdagen van 1914 spreken, toen de Duitschers zoo bloedig den vrede verstoorden.

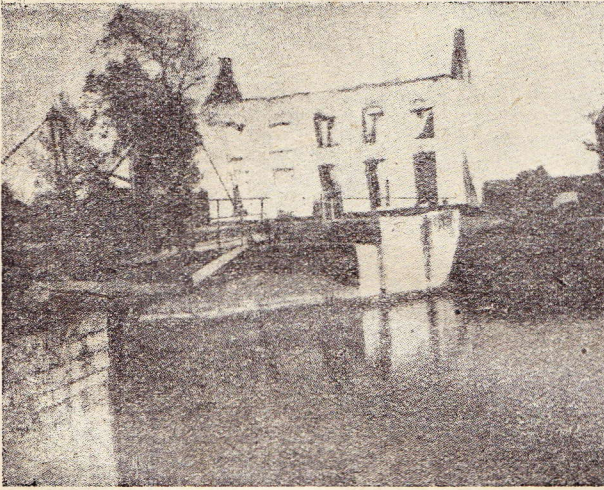
Ik kom te Elewyt. De kerk heeft haar hoogen toren verloren. Op den 28ⁿ Augustus lieten de Duitschers hem springen.

Ik treed een woning binnen, niet ver van het Rubens-kasteel gelegen. In den kelder, onder een hoeve, nu een herberg, met 't uithangbord « In Rubens' Penseel », zaten verscheidene vluchtelingen, om zich te dekken tegen de kogels. De Duitschers kwamen, joegen de ongelukkigen naar boven en schoten voor 't oog der vrouwen vier mannen dood. Men heeft de lijken niet meer gevonden, al zocht en dolf men overal in 't ronde, en men meent, dat de vijand ze verbrand heeft.

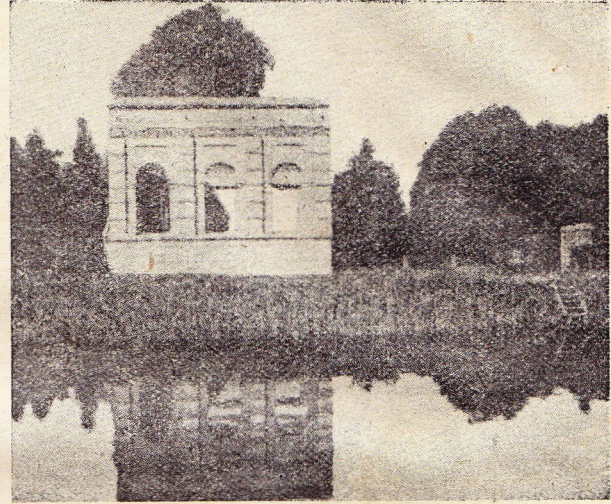
« Oh, meneer », zegt me een vrouw, welke met den doek — de dracht der streek — over de lokken, aan den arbeid is, « die dagen zullen wij nooit vergeten. De Duitschers naderden van ginder — ze wijst naar Elewyt — en de Belgen zaten daar, aan den spoordijk, en wij waren dus tusschen twee vuren. Maar de Duitschers kwamen af en dreven ons buiten. We moesten vluchten. Ik nam mijn zeventigjarige moeder aan den arm, de kinderen liepen weenend rond me, en zoo dompelden we over het land. We moesten dan door een beek. De kogels floten zoo dik, dat we ons plat in een weide neerlegden. Eindelijk konden we in de richting van Vilvoorden ontsnappen. Toen we terugkeerden, vonden we van ons huis niet meer dan een hoop puin. De beesten waren gestolen. We hebben dan een soort barakje gebouwd, om toch ergens in te kruipen. »

Hoeveel dergelijke verhalen hoor ik!

De Duitschers — wij zeiden het reeds — hebben hier schandelijk met de burgers gehandeld. Ik moet me beperken, daar ik een algemeen werk over den oorlog schrijf en sommige gewesten met hun martelaarschap een gansch boekdeel

Het bruggenhuis te Thildonck.

Het kasteel van Wespelaar.

zouden vullen, maar eenige der voornaamste feiten wil ik toch meedeelen.

De kerk van Elewyt werd vier dagen — tot 28 Augustus — als gevangenis voor de burgers gebruikt, niet alleen die van het dorp, maar ook voor velen van Hofstade, Perck, Houtem, enz. Mannen, vrouwen en kinderen zaten er opeengedrongen. Ze kregen zelfs geen stroo om het vermoeide lichaam er op uit te strekken. De soldaten kwamen de ongelukkigen voortdurend bedreigen en bespotten. Ze brachten zwartgemaakte burgers en geestelijken binnen, die ze aanhoudend tentoonstelden en mishandelden. In het kolenhok zaten eenige gijzelaars, o.a. de pastoor van Houtem. Deze moest vlak bij de deur blijven. Dan kwamen soldaten binnen, scholden en sloegen hem, wierpen hem achterover in de kolen en folterden den weerlooze op nog allerlei wijzen.

Andere burgers werden hier en daar in huizen samengebracht.

« Wij moesten vier dagen en nachten met 26 menschen in de keuken blijven », vertelt een meisje. Eerst waren we in den kelder gevlucht, maar de Duitschers joegen er ons uit. Dan konden de soldaten alle levensmiddelen uit den kelder sleuren. In de keuken waren we echte gevangenen. We werden verschillende malen per dag geteld op bevel van von Bieberstein, onzen beul. Moesten we naar den koer, dan gingen twee soldaten mee. De woestelingen kwamen ons voortdurend bedreigen.

Nu was het: « Dit huis wordt in brand gestoken en gij allen zult in de vlammen sterven ». Dan weer: « Morgen wordt ge samen doodgeschoten ».

In de kerk ging het ook triestig toe. Daar lagen op de stoelen vele menschen ziek van honger, angst en vermoeienis. Kinderen schreiden, ouden kreunden. Was dat een leven in ons dorp!

Den 28ⁿ moesten we naar buiten. De Duitschers joegen ons om 1 uur 's namiddags naar een weide, ginds naar 't Rubens-kasteel op. We hoorden kanonnen, en de Duitschers zeiden ons weer, dat we allen dood geschoten zouden wor-

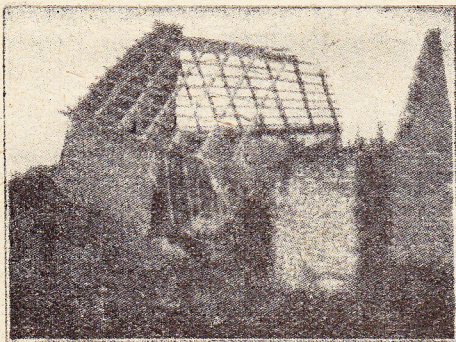
den. Voortdurend treiterden ze ons. Om 6 uur moesten we terug naar Elewyt, maar hier mochten we niet in huis. In groep werden we naar Mechelen geleid. De soldaten stapten mee. Het was een droevige stoet. Aan de spoorwegbrug over Hofstade bleven de Duitschers achter. Wij waren blijkbaar vrij, maar vertrouwden het toch niet.

We vreesden, dat de Duitschers op den spoor-dijk zouden klimmen en ons in den rug beschieten. Maar neen, ze lieten ons gaan, en eindelijk kwamen we te Mechelen voor de vaart.

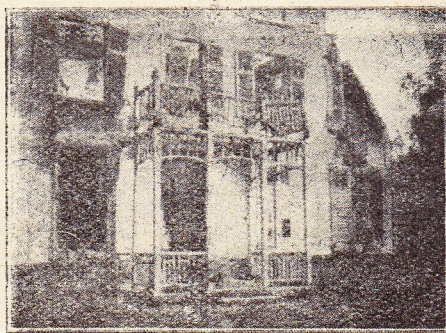
De Belgen hadden de bruggen geopend; wij konden dus niet over. Bovendien waren onze soldaten wantrouwend. De Duitschers hadden al zoo dikwijls burgers voorop gezonden, om zich daarachter te verduiken. Wij brachten den nacht in het pensionaat Caloma door. Den volgenden morgen, om 5 uur, hadden de Belgen een noodbrug gemaakt en mochten wij de stad in. Maar daar waren we n g niet gerust. De Duitschers beschoten Mechelen ook. Wij gingen verder, naar Waalhem. Later moesten we naar Contich, en daar leidden ze ons den trein op, en we werden dan naar Kortrijk gevoerd. Vijf, zes treinen met vluchtelingen daar; er was geen logies genoeg. Ze staken ons de tram naar Wacken op, en eindelijk vestigden we ons te Oesselgem.

Maar zes weken later zaten we weer onder de Duitschers. En die geboden ons, dat we naar Elewyt moesten terugkeeren. Hoe het dorp er toen uitzag! Van ons huis stonden alleen nog de muren recht. De meubels, bedden, al de beesten waren weg! En zoovele woningen waren geheel uitgebrand!

Als men van Epegem naar Hofstade gaat, bemerkt men, even buiten 't dorp, rechts van den weg het kerkhof. Links, tegen een muur, is het tragisch oorlogshoekje. We zien eerst vijf graven naast elkaar. De kruisjes zijn met de Belgische kleuren getooid. We lezen de volgende namen: Petrus Van der Aa, Lod. Van der Aa, Henri Van der Aa, F. Salu, Jos. Desmet. Vijf vermoorde burgers! De drie eerstgenoemden zijn broeders. Ze werden samen door de Duitschers

Vernielde hoeve te Houtem (bij Vilvoorden).

Weerde: Puin van een in brand gestoken huis.

meegevoerd, mishandeld en eindelijk doodgeschoten. Ook de anderen deelden dat lot. Men vertelt mij, dat de arme Desmet vader van elf kinderen was.

Hoe ze eigenlijk doodgemarteld zijn? Wie kan het juist zeggen? De andere burgers verborgen zich, trachtten zich schuil te houden. Maar de graven liggen daar toch als een getuigenis van Duitschland's wreed optreden, in dit dorp, waar, evenals elders, geen enkele burger aan den strijd deelnam en alle wapens ingeleverd waren.

Zoo zijn er elf burgers van Elewyt omgekomen. Een vader zag zijn zoon en schoonzoon sterven bij hun graf, dat ze zelf eerst hadden moeten delven.

Op dit kerkhof rusten ook 33 Belgische soldaten, gevallen in die dagen. Dan liggen er 66 Duitschers, op wier groeve hun overheid een betonnen gedenksteen in den vorm van een ijzeren kruis heeft gezet.

Rechts van de Zenne zien we Weerde, waar de Duitschers een burger doodden en een veertigtal huizen in brand staken.

Tusschen Elewyt en Mechelen ligt Hofstade, dat we in de hiervoren beschreven krijgsbedrijven meermalen hoorden noemen. Maar het staat eveneens in België's martelarenboek opgeteekend. De meeste huizen zijn er weer opgebouwd. Toch zien we nog ruïnen.

We spreken de zuster van Franciscus Janssen.

« Mijn ouders bevonden zich daar wat verder in een woning », vertelt ze mij. « Er waren nog andere vluchtelingen. Ze gingen allen in den kelder, toen de Duitschers kwamen. Mijn broeder Frans was de laatste. Hij hielp een vrouw naar beneden. De Duitschers sprongen binnen, zagen mijn broeder aan de trap en grepen hem vast. Beneden in den kelder hoorden de anderen hem schreeuwen. Toen ze later boven kwamen en weggeleid werden, wisten ze niet wat er met mijn broer gebeurd was. De ongelukkige was een waren marteldood gestorven. De soldaten hadden hem de polsen overgesneden en hem dan met de bajonet afgemaakt. Het bleek later, dat de Belgen, die intusschen 't dorp hernamen, zijn lijk en dat van een oude vrouw, die ook vermoord was, tot aan Mechelen hadden gebracht. Daar meende men, dat het moeder en zoon was, en zoo staat het in de boeken beschreven. Dit is dus verkeerd. Mijn ouders waren intusschen naar Elewyt gevoerd en daar in de kerk opgesloten.

Hun huis werd in brand gestoken, gelijk zoo vele in de buurt. Ik was getrouwd en woonde dus niet meer bij mijn vader en moeder. Dezen wisten nog altijd niet, wat er met mijn broer gebeurd was. Toen ze na vier dagen uit de kerk losgelaten waren, moesten ze geheel versuft geweest zijn, want ze kwamen op hun vlucht voorbij hun eigen huis en hadden zelfs nog niet gezien, dat het afgebrand was. Doch ze vroegen altijd aan kennissen, of ze niets van Frans wisten. Op hun vlucht, te Boom, hebben ze eindelijk de waarheid vernomen. Van daar sukkelden ze naar Beveren, bij Roeselare. In Oktober keerden ze terug.

Ik had nog een broeder in 't leger. Die was over de grens gevlucht, om dienst te nemen.

Vader zei altijd: « Mocht hij toch maar blijven leven, dan heb ik toch nog een jongen! » Maar hij is in 1917 gesneuveld. Onlangs is vader zijn graf gaan bezoeken te Oeren. Wat een mensch door dien oorlog toch kan tegenkomen! Twee groote zonen verloren, het huis verbrand! En 't is zooals vader zegt: « Van den soldaat konden we het verwachten. Hij streed in den oorlog! Maar Frans! »

Onze Frans is hier op het kerkhof begraven. Ja meneer, er is wat gebeurd te Hofstade! De oude maalter en zijn knecht werden in de vlammen van hun brandend huis geworpen. Men heeft slechts verkoolde beenderen teruggevonden. De jonge maalter en de smid werden meegevoerd en onder Elewyt vermoord. Men heeft hun lijken niet gevonden. De vrouw van den smid is tijdens den oorlog, zeker wel van verdriet, gestorven! Acht menschen zijn hier vermoord, waarbij een vrouw. Zestig huizen zijn afgebrand... »

Zoo waren de drama's in het land aan de Zenne. Maar wij hebben slechts enkele bijzonderheden aangehaald. (1)

In Oktober 1914, na den val van Antwerpen, gingen vele Brusselaars de streek bezoeken. Toen lag alles er nog in dien treurigen toestand. Bij het Rubens-kasteel, het Steen zagen ze een graf en lazen ze op een kruisje: « Hier rusten kapitein Pirard, van het 2^e jagers, met zestien Belgische soldaten ». Wat verder lagen dertien Duitschers; nog wat verder, zeven van het 48^e regiment.

Gille, Ooms en Delandsheere vertellen in hun

(1) Bij den tweeden uitval spreken we nader van Sempst en Eppegem.

hink werk « Cinquante mois d'occupation allemande » het volgende merkwaardig voorval:

Donderdag 4 Januari 1917. De heer Van Reeth, aalmoezenier der abdij van den Goeden Herder, ontvangt zoo juist een indrukwekkende mededeeling. De heer Van Reeth was in het begin van den oorlog pastoor te Elewyt. Hij was er getuige van gruwelijke tooneelen, onder meer van 't martelaarschap van drie jongelingen zijner parochie, die hun zusters tegen de aanvallen van Deutsche officieren hadden willen verdedigen. Deze onmenschen lieten eerst de voeten dier jongelingen door kolfslagen verpletteren en gaven dan bevel de ongelukkigen te fusilleeren.

Deze officieren logeerden in de pastorie.

Toen de heer Van Reeth die gruwelen vernam, zei hij tot de officieren:

« Gij zijt ellendige onmenschen en lage moordenaars; ik voorspel u dat ge allen gedood zult worden en niet één van u het einde van den oorlog zal zien. »

Dit was hem ontvallen, zonder dat hij eigenlijk over de woorden nagedacht had. De kerels lachten om die woorden.

« Wel », riepen ze, « dat is een profeet! Welke waarzegster heeft u dat mysterie ontsluit? Zeg eens, kosten uw raadplegingen duur? »

Twee jaren gingen voorbij. Te Elewyt stond nu een ander geestelijke. Zekeren dag kreeg hij bezoek van een Duitsch officier. Deze wilde den pastoor spreken.

« Deze ben ik », zei de geestelijke.

« Ik heb u hier toch niet in 1914 gekend. »

« Neen, die priester heeft Elewyt verlaten. »

« Ik had hem willen spreken. Maar ik kan mijn reis niet langer onderbreken. Ik kom van het Russisch front en moet naar de Somme. Als gij den vroegeren pastoor van Elewyt ontmoet, zeg hem dan, dat zijn woorden mij als een nachtmerrie achtervolgen, want langzaam, doch zeker heb ik zijn voorspelling waarheid zien worden: van het 48e regiment voetvolk, dat hier voorbij is getrokken, is er maar één officier meer over — ik — en nog vijf man. »

De bezoekers in Oktober 1914 zagen te Elewyt nog stroo in de kerk liggen. De Duitschers hadden sedert 28 Augustus het bedehuis meermalen als paardenstal gebruikt.

Het huis van dokter N... was zeer gehavend. Daar hadden Deutsche officieren tijdens het gevecht van Elewyt een schuilplaats in den kelder gezocht, maar de Belgische artillerie vuurde op de woning, trof ze en de vijandelijke oversten moesten door een keldergat vluchten. Zij beweerden, dat de burgers verraad hadden gepleegd, door hun troepen te waarschuwen, en hun optreden jegens de bevolking werd er natuurlijk niet te vriendelijker om.

Nog tijdens den oorlog is in dit gewest veel herbouwd geworden, zoodat na den wapenstilstand het uitzicht al heel anders geworden was.

Maar zwaar weegt er ook de rouwe.

Zoo kwam ik ook te Sempst, 't eens zoo vriendelijk dorp aan den straatweg van Brussel naar Mechelen. Rustig arbeiden de boeren op den akker. Langs de groote baan stormen auto's. In de

verre tijt St-Rombaut. De dagen van Augustus 1911 schijnen ver.

Maar, spreek er de menschen over aan.

« Toen de Duitschers moesten wijken », vertelt men mij, « joegen ze de burgers uit de huizen. Een oude man, die het niet begreep of van angst misschien niet wist, wat hij deed, bleef staan en werd gedood. De vijand vuurde door de vensters, in de kelders, om ons op straat te jagen. »

De burgers moesten voor de troepen gaan, met de handen omhoog. Een vrouw reed in een ezelwagentje. Een uhlaan stak haar met zijn lans en schoot haar dan een kogel in de borst. Bij een brandend hoefje vond men drie lijken: een ouden man, met het hoofd van den romp gescheiden, en twee jongelingen. Dan trof men een vrouw aan, gruwelijk verminkt. De ongelukkige leefde nog, toen de Belgen kwamen.

Ook aan de rechterflank der Duitschers was het wreed toegegaan.

In Boort-Meerbeek brandden 103 huizen, en werden 5 burgers vermoord. Te Haecht nam de vijand 5 gijzelaars en schoot hen na mishandelingen neer. Belgische soldaten vonden het geschonden lijk van een vrouw. Een andere vrouw lag daar met afgesneden hoofd en verminkt lichaam.

Niet minder vreeselijk was het drama van Thildonck.

Den 25ⁿ Augustus hadden de onzen de Duitschers hier teruggedreven tot Campenhout. Des Woensdags, 26 Augustus, bezette een Belgische afdeeling de hoeve van Isidore Valckenaers, een bekenden en rijken pachter, die zeven hektaren grond bebouwde op de greizen der gemeenten Thildonck, Werchter en Rotselaar. Deze hoeve stond ongeveer een kilometer van den rechteroever der vaart. Onze soldaten kwamen ook op de naburige boerderij van François-Eduard Valckenaers, broeder van den eerste.

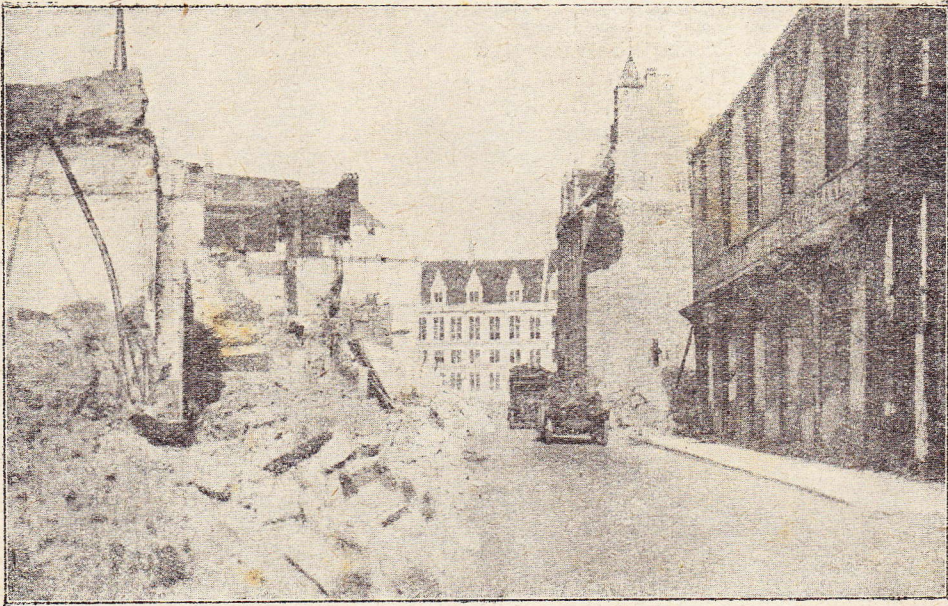
De Belgische officieren werden zeer gastvrij ontvangen. Van den graanzolder der woningen en der andere gebouwen openden de troepen het vuur op de Duitschers, die zich verscholen hielden in een boschje langs den spoorweg. Een bevel tot terugtrekken werd ontvangen, en de Belgen gingen heen.

Minstens een honderd manschappen hadden op de Duitschers gevuurd. Deze konden dus niet redelijker wijze denken dat het burgers waren, die geschoten hadden.

Een uur later kwam een afdeeling van een vijftigtal Deutsche soldaten, aangevoerd door een officier, klein, zwaarlijvig, met rood haar en een bril dragend, de boerderij van Isidore binnenrukken.

De boer en twee jongelui, zijn neven, zonen van François-Eduard, werden terstond gevat, niettegenstaande de smeekbede van Louise, zijn oudste dochter, die zich aan het lichaam haars vaders klemde en de soldaten bad om zijn leven te sparen. Men drong haar met geweld achteruit en de drie mannen werden op staanden voet neergeschoten, om 8 uur in den morgen.

De twee neven (François-Joseph en Julien) waren terstond dood; wat Isidore betrof, hij bleef leven. Hij had een vreeselijke wonde onder het

Mechelen : De straat, die op het voormalige stad huis uitkomt.

rechter sleutelbeen. Hij liet zich vallen, en na het tweede geweervuur, dat wij aanstonds zullen vermelden, kroop hij onder een rots, waar hij den volgenden dag, 27 Augustus, bijna leeggebloed, onder vandaan werd gehaald.

De verschrikte familie was intusschen naar den tuin gevlucht en vormde een treurige groep van elf personen: de boerin, de vrouw van Isidore, met acht harer kinderen; dan haar schoonzuster, de vrouw van François-Eduard en moeder van de twee jongelingen, die gedood waren, en haar kleine jongen van dertien jaar.

Deze groep bestond dus enkel uit vrouwen en kinderen.

De slachting ging voort na een eigenaardige voorbereiding. De Duitschers plaatsten in handen van Louise Valckenaers een soort van vaan, gemaakt van een staak gerukt uit een heg, waaraan een stuk wit linnen was gehecht. Dan openden zij het vuur uit verschillende richtingen.

Zeven slachtoffers vielen; vijf waren doodelijk gewond: Louise, achttien en een half jaar oud, die eerst vele uren later stierf zonder de minste zorg te hebben ontvangen; Melanie, zestien en een half jaar oud; Jeanne, zes en een half jaar oud; Victorine, twee en half jaar oud; de kleine Joseph-Charles, dertien jaar oud. De vier eerste zijn dochters van Isidore; de laatste is de zoon van François-Eduard.

Op het oogenblik der terechtstelling droeg vrouw Valckenaers in haar armen de kleine Victorine, die, met schrik bevangen, haar gezichtje verborg tegen dat van hare moeder en hare armpjes om haar hals had geslagen. Een kogel verbrijzelde den arm en het gezichtje van het kind, verscheurde tegelijkertijd de bovenlip der moeder en rukte haar het linkeroog uit.

Haar schoonzuster hield haar kleinen jongen, Joseph-Charles, dertien jaren oud, bij de hand. De kogel, die het hoofd van het kind verbrijzelde,

deed het bloed en de hersenen op de kleederen der moeder spatten.

De wonde, die den dood van de kleine Jeanne veroorzaakte, was afgrijselijk. Zij trof de bovendij van het kind, en was twintig centimeters lang bij zeven diep.

Het zevende slachtoffer was een knaap van twaalf jaar, een zoon van Isidore. Hij werd in den rug getroffen, door een kogel, die nog niet is verwijderd. De wonde is geheeld.

Is het noodig er nog bij te voegen, dat de Duitsche soldaten, na deze slachting te hebben voltooid, de boederijen van de beide broeders Valckenaers in brand staken met al wat zij bevatten: meubelen, vee, oogst, en zich in het geheel niet bekommerden om eenige hulp te verleen aan de gewonden?

Van de 14 leden der twee gezinnen kwamen er dus maar vier van af zonder of met lichte wonden.

Zeven zijn gedood:

François-Joseph, 20 jaar; Julien, 17 jaar. Beiden zoons van François-Eduard. Bij de eerste moordrij gevallen, om 8 uur 's morgens.

Louise, 18 jaar; Melanie-Constance, 16 1/2 jaar; Jeanne-Josephine, 6 1/2 jaar; Louise-Victorine, 2 1/2 jaar. Allen dochters van Isidore.

Joseph-Charles, 14 jaar, zoon van François-Eduard.

Deze vijf personen werden gedood bij de tweede terechtstelling, om 8 u. 30.

De zeven akten van overlijden konden niet opgemaakt worden voor 11 November 1914, en berusten op het gemeentehuis van Thildonck.

Te Werchter werden 267 huizen afgebrand, 16 burgers gedood en 32 meegevoerd.

In 't gansche kanton Haecht gingen 899 huizen in de vlammen op en plunderde men er 1772, terwijl 116 burgers omkwamen.